

## **АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УКРАЇНІ**

*У статті проаналізовано аксіологічний аспект розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (період з середини ХХ століття до наших днів). Схарактеризовано й зумовлено пріоритетні системи цінностей галузі на кожному етапі її існування і функціонування впродовж зазначеного періоду.*

*Ключові слова: аксіологія; післядипломна освіта; становлення і розвиток; вчителі початкових класів.*

Потреба у професійному розвитку та самовдосконаленні вчителів зумовлена необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості підготовки і конкурентоспроможності педагогічних кадрів, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, на інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір. Стратегія розвитку сучасної освіти України передбачає суттєву реорганізацію існуючих педагогічних систем, осмислення цінностей, їх впливу на мету і зміст діяльності відповідних установ, що передбачає перехід від тоталітарної уніфікації, усталених стереотипів, неефективних шаблонів і жорстких форм до творчої свободи, ініціативи й індивідуальної відповідальності педагогів у проектуванні, організації педагогічного процесу. У зв'язку з цим важливою для розгляду вважаємо аксіологічний аспект проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні, що визначає характер її впливу на професійний розвиток сучасного педагога в умовах глобалізації суспільства.

До розгляду аксіологічних проблем у розвитку освіти неодноразово зверталися видатні педагоги минулого (Д.Дьюї, Я.Коменський, Г.Песталоцці, В.Сухомлинський та ін.) та сучасні науковці (Б.Ананьєв, І.Бех, І.Зязюн, Л.Назаренко, Н.Ничкало, В.Огнев'юк, О.Сухомлинська та ін.). Досліджуючи різні аспекти базової та післядипломної педагогічної освіти, цих питань різною мірою торкалися О. Дубасенюк, А.Зубко, С.Крисюк, В.Кузьменко, В.Луговий, В.Майборода, Н.Протасова та інші. Однак у великому масиві опрацьованого матеріалу з проблеми, висвітлення аксіологічного аспекту розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні, яка безумовно має свою специфіку, нами не знайдено. Відтак вважаємо це питання важливим для більш детального розгляду.

Мета статті: проаналізувати аксіологічний аспект розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (період з середини ХХ століття до наших днів).

Аксіологія трактується як філософський напрям науки про цінності життя й культури, що досліджує важливі сторони духовного розвитку суспільства і людини, зміст внутрішнього світу особистості та її ціннісні орієнтації [1].

Визначаючи цінності важливим елементом внутрішньої структури особистості, котрий закріплюється її власним життєвим досвідом, переживаннями і прагненнями, Л.Назаренко розглядає їх як "складне утворення, що виступає характеристикою кожного окремого індивіда, виражаючи його індивідуальність, неповторність і своєрідність" [2, с.14]. Науковець стверджує, що формування ціннісної складової – довготривалий процес, у ході якого відбуваються складні перетворення від умотивованої потреби до ціннісної ієрархії. Вона ж, у свою чергу, акумулює в собі загальну спрямованість інтересів і вчинкових дій, супроводжуючись емоційними переживаннями суб'єкта та відіграє роль регулятора суспільної діяльності людини загалом. Убачаючи в цінностях єдність суб'єктивного й об'єктивного, духовного і матеріального, особистісного і загального, вчена пропонує сучасний загально визнаний ціннісний ряд, що характеризується універсальністю і своєрідністю та утворювався протягом тривалого часу: особистість, праця, духовність,

мудрість, правда, сміх, душа, природа, воля, надія, віра, любов, мислення [там само]. Вищевказане безперечно вказує на важливість урахування аксіологічного аспекту розвитку педагогічних процесів і явищ, оскільки формування і розвиток ціннісних орієнтацій у підростаючого покоління та дорослих людей є основним завданням педагогіки.

Історичний досвід показує, що в усі часи існували взаємозв'язок і взаємозалежність між розвитком суспільства та домінуванням певних цінностей у ньому. Цей зв'язок зумовлений насамперед ідеологічною спрямованістю, орієнтирами, обраними правлячими колами держави і суспільства. Аналізуючи його, варто враховувати межі співпадіння між тими ідеями, що проголошуються, та реальними діями і вчинками, котрі відбуваються в житті. Яскравим прикладом впливу ідеології суспільства на становлення та професійне вдосконалення вчителів початкових класів є розвиток системи, що забезпечувала післядипломну педагогічну освіту за радянських часів та після проголошення незалежності України.

Характеризуючи період з другої половини ХХ століття до сьогодні, нами було виокремлено три етапи розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів, що мають суттєві відмінності в різних аспектах, у тому числі аксіологічному. Адже одним із критеріїв розробки періодизації було визначено зміну освітніх парадигм, а відтак системи цінностей, що домінувала впродовж кожного етапу окресленого періоду.

Погоджуючись з думкою Ю.Козловського, що парадигма не впроваджується, не розробляється, а окреслюється, змінюється, формується, [3, с.242,243], спробуємо визначити причини, умови і характер таких змін. Учений стверджує, що освітня парадигма виробляється науковою й освітянською спільнотою, в основному найактивнішими представниками, які знаходяться у тісному контакті між собою завдяки конференціям, наявності спеціалізованих журналів, листуванню, обміну інформацією часто ще до публікацій, існуванню, крім оригінальних праць, ще й монографій, оглядів, підручників [там само]. Саме такий контакт і взаємодія спричинюють перегляд, переосмислення і переоцінку педагогічних поглядів, установок, системних досліджень, що призводить до певних змін в окресленні та формуванні нової освітньої парадигми, яка безумовно відзначається залежністю від векторів державної політики, суспільного розвитку, інших чинників.

Таке розуміння підтримує Л.Мікешина, вкладаючи в термін "парадигма" подібний зміст. Вона розглядає це поняття як сукупність переконань, у тому числі, філософських цінностей, методологічних та інших засобів, що об'єднує певне наукове співтовариство, формуючи в ньому особливий спосіб усвідомлення, зразок, приклад вирішення проблем, завдань, що застосовується цим співтовариством. Вчена наголошує, що "парадигма широко застосовується сьогодні як позначення певної цілісності і конкретного поєднання головних "параметрів" знання – філософсько-світоглядних і ціннісних, епістемологічних" [4]. Парадигма складає основний фонд наукового способу дії, тому в науці може відбуватися зрушення наукової парадигми, але не повна її заміна.

Сьогодні наукова думка виокремлює й обґрунтовує різні класифікації парадигм, у тому числі освітніх. Нами проаналізовано ті, що відображають розподіл на: авторитарно-імперативну і гуманну (за Ш. Амонашвілі); когнітивну і афектно-емоційно-вольову (або особистісну) (за Є. Ямбургом); традиціоналістську, езотеричну, науково-технократичну і гуманітарну (за І. Колесниковою); традиціоналістську, раціоналістичну і феноменологічну (за В. Пилиповським); авторитарну, маніпулятивну і підтримуючу (за Г. Корнетовим); природничонаукову, технократичну, езотеричну, гуманістичну і поліфонічну (за О. Прикот), функціоналістську, гуманістичну й езотеричну (за Б. Родионовим і А. Татур) тощо [5]. Їх аналіз дозволяє зосередити увагу на основних характеристиках педагогічної думки різних часів, визначаючи пріоритетними – роль, місце і характер взаємовідносин учителя й учнів у суспільному й освітньому просторі, що віддзеркалює наявний стиль педагогічної діяльності.

Ми погоджуємось з думкою О. Бермуса, який у сутності багатьох освітніх парадигм убаचाє подібні явища і процеси, а відмінності в назвах пояснює особливостями використаних підходів (наприклад обґрунтовує, що "гуманістична", "особистісна", "гуманітарна" і

"феноменологічна" парадигми являють собою різні інтерпретації такої реальності освіти, в основі якої знаходяться життєві інтереси і взаємовідносини суб'єктів освітнього процесу [6].

Таким чином, вартими уваги відповідно до теми нашого дослідження вважаємо всі окреслені класифікації, однак розглядати зміни освітніх парадигм у період з середини ХХ століття до наших днів можемо тільки після уточнення змісту і завдань деяких складових. Це дозволить проаналізувати, які цінності культивувалися, які були дійсно пріоритетними в розвитку системи освіти, а відтак і післядипломної, в досліджуваній період.

Так, функціоналістська парадигма освіти передбачає формування людини-гвинтика, людини-інструменту для суспільства, що було характерним для розвитку післядипломної освіти в Україні за радянських часів (особливо до 70-х років ХХ століття). В цей же період актуальною в Україні залишалась традиціоналістська парадигма, в основі якої було покладено ідею про консервативну роль школи, основне завдання якої полягає в збереженні і передачі молодому поколінню історичного досвіду та культурних надбань людства. Такий підхід зберігається й на сьогодні, оскільки спрямований на реалізацію основної функції педагогіки – передачі підростаючому поколінню історичної спадщини та забезпечення всебічного розвитку кожної особистості на засадах класичної, перевіреної часом, педагогічної науки і практики.

Характерною для періодів радянської та незалежної України залишається раціоналістична парадигма, в фокусі якої знаходиться не стільки зміст освіти, скільки пошук і використання ефективних способів засвоєння людиною теоретичних та емпіричних знань. У контексті пошуку шляхів оптимізації навчально-виховного процесу, що є основною умовою свідомого, інтенсивного й адекватного пізнання навколишнього світу, вказана парадигма залишається актуальною в сучасному освітньому просторі. Вона має свої переваги й недоліки, врахування яких буде корисним для розвитку освіти і суспільства в цілому.

Різною мірою, проте представленою в усіх періодах розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні, залишається науково-технічна парадигма, спрямована на передачу людині і засвоєння нею "точного" наукового знання, необхідного для вдосконалення практичної діяльності. Такий підхід суттєво вплинув на розвиток післядипломної освіти вчителів у зв'язку з науково-технічним прогресом, що викликало потужні зміни в усіх сферах суспільного життя, відкривши додаткові ресурси пізнання навколишнього світу, до використання яких мав бути готовим кожен вчитель. Цей напрям є перспективним і відкритим, тому залишається актуальним на сучасному етапі розвитку післядипломної освіти педагогів.

Оскільки гуманістична парадигма освіти вбачає в основі своєї спрямованості розвиток індивідуальності особистості, то вважатимемо її зміст і завдання подібними до особистісної, феноменологічної. Ідеї таких підходів до розвитку освіти, в тому числі післядипломної, почали проголошуватись прогресивними вітчизняними вченими і педагогами під час так званого періоду "потепління, відлиги", набуваючи в подальші роки все більшої ваги (70-80 роки). Проте трансформація таких ідей у загальноновизнані та загальноприйнятні відбулася значно пізніше, після проголошення України незалежною суверенною державою, яка спрямувала увагу на вироблення нової національної освітньої політики. Пріоритетними напрямками розвитку нової системи освіти стають гуманізація, демократизація діяльності всіх її складових, їх функціонування на засадах людиноцентризму, дитиноцентризму.

Окреслене розмаїття парадигм, які безумовно мають спільне – прагнення хоча й у різний спосіб, але виконати провідні завдання освіти, дозволяє виокремити два основних потужних феномени розвитку освіти: знаннева (когнітивна, пізнавальна) та особистісно-зорієнтована (гуманістична) парадигми. Всі вони є аксіологічними, оскільки в їх основі лежать певні системи цінностей; від того ж, які з них переважають, залежить вектор та орієнтири їх наукової, педагогічної й освітньої спрямованості.

Відтак, у межах знанневої парадигми, освіта розглядається як накопичення певного досвіду людиною через засвоєння змісту предметних дисциплін в умовах її сталого розвитку; вироблення умінь і навичок використання знань у подальшому навчанні; розвитку

пізнавальної, емоційної, ціннісної та інших сфер особистості тощо. Відомо, що мета, завдання освітнього процесу зумовлюють визначення змісту і засобів, добір ефективних форм і методів впливу на людину. Тому провідну ціль такої освіти вважаємо дещо обмеженою, оскільки хоча вона передбачає накопичення певного кола знань особою, проте не завжди сприяє її соціалізації, реалізації, адаптації в умовах мінливого світу.

Особистісно-зорієнтована парадигма, що знаходить все більше прибічників у сучасному педагогічному просторі, передбачає такий освітній процес, у центрі якого знаходиться особистість. Визначальним є те, що вона розглядається як суб'єкт навчання і виховання, побудованих на врахуванні її унікальності, неповторності. Увага педагогічної думки знову зосереджується на важливості реалізації принципів природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації, свободи вибору, людиноцентризму в освіті, в основі якого вбачають (за В.Огнев'юком) визнання людини не володарем природи, а істотою, яка поєднує в собі природне і суспільне, матеріальне та духовне, соціальне й індивідуальне, що дедалі чіткіше орієнтується на коеволюцію з природою [7]. Проте варто враховувати певні межі такої суб'єктності, щоб вони передбачали відповідальність за зроблений вибір, не викликали конфлікту, стикаючись з інтересами іншої людини, оскільки індивідуалізація дуже легко може трансформуватися в егоїстичність, самозакоханість та інші деструктивні прояви характеру особистості. На цьому неодноразово наголошували класики педагогічної думки К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський, Ш.Амонашвілі та інші, вказуючи водночас на необхідність урахування в освітньому процесі особистісних потреб, інтересів, здібностей його учасників.

Основну відмінність указаних парадигм убачаємо в ролі і місці, що відводиться в них особистості, оскільки розглядається в першому випадку як засіб, в другому – як мета педагогічної діяльності. Погоджуючись з М.Овчинниковою в тому, що чітке виокремлення цих парадигм можливо тільки на рівні теоретичного аналізу, а педагогічна практика ніколи не реалізовувалась у межах однієї парадигми [8], вбачаємо ефективність сучасного розвитку освіти в розумному поєднанні конструктивних ідей, оптимальних напрямів обох парадигм.

Проектування навчально-виховного процесу на засадах класичної педагогіки має забезпечити відповідний соціальному замовленню рівень знань особам, що навчаються. Коли ж особистість сприймається як суб'єкт процесу, активний його учасник, можемо розраховувати на розвиток її пізнавальної творчої активності, що дозволить інтенсивно й зацікавлено пізнавати закони навколишнього світу. Відтак це може стати продуктивним результатом взаємодоповнення, взаємозбагачення, взаємопроникнення і взаємозв'язку провідних ідей першої парадигми з другою. Тому розглядати їх як абсолютно протилежні, взаємовиключні феномени вважаємо не справедливим, тим більше, що метою обох визначається всебічний гармонійний розвиток особистості.

Варто відзначити, що певне коло науковців стверджує, що зміни освітньої парадигми не відбувається (І.Колеснікова, С.Кульневич, М.Овчинникова та ін.). Вони вказують, що з одного боку, зміна соціально-філософської та наукової парадигми потребує зміни освітньої парадигми; з іншого – визначення основних парадигмальних засад особистісно-зорієнтованої освіти (замість знанневої) та озброєння ними сучасних освітян весь час тільки декларується, проте суттєвих змін у цьому освітньому напрямі не відбувається. Відтак зміна ролі та місця вчителя початкових класів у сучасному освітньому просторі, його функцій із інформаційних і контролюючих на особистісно-зорієнтовані, гуманно-розвивальні, дитиноцентричні є основними завданнями філософії, теорії та практики післядипломної освіти в Україні. Цей важливий аспект її розвитку потребує пильної уваги і подальших досліджень.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Аксиологические приоритеты в сфере образования и воспитания (история и современность) / Под ред. З.И.Равкина. – М.: ИТОП РАО, 1997. – 370 с.
2. Назаренко Л.М. Аксиологія як педагогічне явище: навчальний посібник / Людмила Миколаївна Назаренко. – Херсон: РПО, 2010. – 123с.

3. Козловський Ю.М. Теоретико-методологічні основи моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу / Ю.М.Козловський // дис. ... док.пед.наук, 13.00.01. – Львівський державний ун-т безпеки життєдіяльності. – Львів – 2012р. – 565 с.
4. Микешина Л.А.Методология научного познания в контексте культуры / Л.А.Микешина. – М.: Наука, 1992. – 143 с.
5. Корнетов Г.Б. Педагогические парадигмы базовых моделей образования: учеб. пособие/ Г. Б. Корнетов; Университет РАО. – М.: Изд-во УРАО, 2001. – 124 с.
6. Бермус А.Г. Контекст и структура парадигмального подхода в современной теории образования / А.Г. Бермус: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/MFTI/2000/003.pdf](http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/MFTI/2000/003.pdf).
7. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
8. Овчинникова М.В. Сучасні освітні парадигми: основні визначення / М.В. Овчинникова: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/pspo/2010\\_25\\_1/ovhinn.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_25_1/ovhinn.pdf).

Примакова В.В.

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ  
УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УКРАИНЕ**

*В статье проанализирован аксиологический аспект развития последипломного образования учителей начальных классов в Украине (середина XX века до наших дней). Охарактеризованы и очерчены приоритетные системы ценностей отрасли на каждом этапе ее существования и функционирования в течение указанного периода.*

*Ключевые слова: аксиология; последипломное образование становление и развитие; учителя начальных классов.*

Prymakova V.V.

**AXIOLOGICAL ASPECT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' POSTGRADUATE EDUCATION  
IN UKRAINE**

*In the article analyzed the axiological aspect of primary school teachers' postgraduate education in Ukraine (since the mid-twentieth century to the present day). Priority systems of values of that sphere at every stage of its existence and functioning during the set period are characterized.*

*Key words: axiology, postgraduate education, formation and development, primary school teachers.*

**УДК 37.012**

**Стражнікова І.В.**

**ОСНОВНИ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ  
УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*У статті зроблено наголос на дослідження розвитку Західного регіону України, показано діяльність представників напряму історіографії та процес накопичення знання від традиційної культури і її підтримки в Західному регіоні України.*

*Ключові слова: дослідження, науковці, Західний регіон України, історіографія, знання, розвиток.*

Історія педагогіки, як і історія будь-якої науки, покликана розкривати механізм руху науки, здійснювати раціональну реконструкцію історичного перетворення педагогічного знання, сприяти піднесенню теоретичного рівня сучасної педагогіки, створювати передумови для адекватної оцінки масштабів і значення її досягнень. У підходах до оцінки розвитку